# שמיטה

## שבת הארץ

### הרב יעקב אריאל

הרבה הסברים ניתנו למצוות השמיטה. אולם דומה שהתורה עצמה, בהגדירה את השמיטה כשבת הארץ, מצביעה באופן שקוף על הטעם העיקרי של מצוה זו. שבת הארץ מקבילה לשבת השבועית, הידועה בשמה שבת בראשית. השביתה מכל מלאכה ביום השביעי, שהיא עצירת כל הפעילות האנושית ביום הזה דווקא, אינה יזומה על ידי האדם. פעמים רבות קורה שהשבת מאלצת את האדם לבלום את עצמו דווקא בעיצומה של פעילות נחוצה ודחופה ביותר. אולם אין עצה ואין תבונה נגד ה'. כוח עליון הוא שעוצר את מרוץ הפעילות ומשבית אותו. ועצם השביתה פירושה הכרה בכוח עליון זה. הערך משבית את הצורך. ועובדה זו היא המקנה לשביתה ממד של קדושה. כלומר לא בשל שיקולים אנושיים אנו שובתים אלא משום שנאמר בתורה: 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה' א-להיך'. ימי החול נועדו להישגיות האנושית. השבת נועדה להשגת ה'. בריאת העולם על ידי ה' והנהגת העולם על ידו מחייבות את האדם להמחיש זאת בקטיעת פעילותו היוצרת להישגיו האישיים, כדי להכיר במקור הא-להי של העולם ושל האדם ובייעודם הא-להי. רק לאחר שהאדם החדיר לתודעתו את ההכרה הזו, יכול הוא לשוב למלאכתו, לפעילותו ולהישגיו. יודע הוא מאין בא, לאן הוא הולך, ולאן עליו לשאוף.

משום כך השבת אינה רק יום מנוחה, היא גם ובעיקר יום קדושה. פעילותו האנושית של האדם למען עצמו, נוחיותו ותועלתו, מותרת במשך כל ימות השבוע, אך מלאכת חול היא. השבתת כל עיסוקיו של האדם מכוח הצו הא-להי העליון, כדי להזכיר לאדם את מקורו הא-להי של העולם ואת התכלית הרצויה של העולם בעיני ה', יוצרת אווירה אחרת, שאפשר לחוש אותה בעליל. אווירת קדושה היא. כל החיים מוארים באור חדש. המבדיל בין קודש לחול כמוהו כמבדיל בין אור לחושך.

#### שבת האדם ושבת האדמה

אף בשבת הארץ נאמר נוסח דומה: 'שש שנים תזרע שדך... ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה''. אולם בשונה משבת בראשית, שבת הארץ אינה שבת האדם, אלא שבת האדמה. האדמה היא ששובתת.

אלא שכידוע, האדמה אינה מסוגלת לשבות. כל מהנדס בנין יודע שהאדמה "עובדת". כל חקלאי יוכל להעיד, שאין לאדמה מנוחה. גם כאשר מפקירים את הקרקע, קוץ ודרדר היא מצמיחה. כדי למנוע זאת יש צורך לעבד ולחזור ולעבד את הקרקע כדי לדכא את צמיחת הפרא שלה. המהר"ל מפראג מפרש, שהאדם נקרא על שם האדמה, כי גם האדם, כמו האדמה, אינו יודע מנוחה מה היא - אדם לעמל יולד. אין אפשרות להשבית את האדם מפעילותו. הלטאה יכולה להתחמם בשמש שעות ארוכות. הכלב והחמור יכולים לנום בחום זמן רב. אולם האדם אינו מסוגל לכך. הוא משתעמם. הוא זקוק לעיסוק כלשהו. אם לא ינוצל זמנו לפעילות חיובית, הוא יצמיח עשבים שוטים, קוצים ודרדרים כואבים ודוקרים.

השבתת הקרקע פירושה אפוא השבתה מעבודת **האדם** בקרקע. "**שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור**". האדם אינו בעליה של הקרקע בשנה זו. להגדרה זו יש משמעות הלכתית מעשית ביותר, שבאמצעותה מתיישבת סתירה לכאורה בין הכתובים. כתוב אחד אומר: "**את ספיח קצירך לא תקצור**", וכתוב אחר אומר: "**והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה**". כיצד יתיישבו שני המקראות? אם אין קוצרין, כיצד אוכלין? יבוא המשך הכתוב ויכריע ביניהם: "לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך". האיסור 'את ספיח קצירך לא תקצור', אומר שבשעה שאתה קוצר את היבול לעצמך, לא תנהג בהם כבעל הבית, אלא הכל יהיו שווים בה, אתה ושכירך ותושבך (על פי רש"י). 'ואכלו אביוני עמך...' לכולם זכות שווה בקציר. אין לבעל הבית יתרון על אחרים. מכאן למדו שקציר הנעשה בשם הציבור, ולשם חלוקה צודקת לציבור, מותר (וזהו המושג הידוע 'אוצר בית דין').

נמצא אפוא ששבת הארץ משיבה את הארץ לבעליה האמתיים, לה'. שהרי 'לה' הארץ ומלואה', והוא שנתן את הארץ לבני האדם, בהשאלה, לשש שנים בלבד. בשנה השביעית חוזרת הקרקע לה', ולכן כל פירותיה קדושים. מותר לאוכלם, ויש אומרים שאף מצוה לאוכלם (רמב"ן); אולם לא כבעלים פרטיים, אלא כאורחים על שולחנו של ה'. ומשום כך יש להתייחס אל הפירות ביחס מיוחד, בקדושה. כשם שאורח אינו רשאי להשתמש במנה שלו לכל שימוש העולה על רוחו, אלא לאכילה עם בעל הבית בלבד; כך גם פירות שביעית: אין להשתמש בהם אלא שימוש המקובל על בעל הבית האמיתי, ה' רבון העולם; ולא לסחורה, ולא למלוגמא, ולא להפסד.

### גרים ותושבים

רעיון זה עולה גם ממצוות היובל. קדושתה של שנת היובל מתבטאת בשיבתו של כל איש לאחוזתו ולמשפחתו. הקרקע חוזרת לבעליה. העבד חוזר למשפחתו. כלומר, לא ייתכן קניין מוחלט באדמת ארץ ישראל ובאדם מישראל. 'והארץ לא תימכר לצמיתות כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי'.

על רקע זה מובנות כל המצוות התלויות בארץ: תרומות ומעשרות, ערלה, רבעי וביכורים, לקט שכחה ופאה. פרי הארץ אינו שלנו. של ה' הוא. רק לאחר שאדם מכיר בכך: נותן את המתנות הראויות לכוהן, ללוי ולעני, ומעלה את הפרי הראשון לירושלים ולמקדש - רק אז הוא רשאי לאכול את יתרת הפירות. ולא רק המצוות התלויות בקרקע. גם איסור הריבית מנומק בכך שה' הוא שהוציאנו ממצרים, לתת לנו את ארץ כנען, ולכן אין לנו זכות להלוות את כספנו לאחרים וליטול מהם ריבית. כסף זה אינו שלנו, הוא רק כפיקדון בידינו. וכיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו? (אמנם הריבית נוהגת גם בחו"ל, אך כנראה האיסור בחו"ל מסתעף מהעיקר, המתחייב בארץ).

הביטוי ארץ כנען המופיע כאן, בא להדגיש שארץ זו לא שלנו היתה, אלא של כנען, וה' הוא שנטלה מהם ונתנה לנו. וזאת על מנת שלא נתייחס אל הארץ ככנענים, כסוחרים העושים סחורה באדמתם... יש כאן פרדוקס מענין, הארץ היא שלנו משום **שאינה שלנו**. רק כאשר אנו מכירים בריבונותו של ריבון העולם על הארץ, יש לנו זכות לגור בה. כשאין אנו מכירים חלילה בריבונותו, נשמט הבסיס לריבונותנו. 'והארץ תעזב מהם ותֵרץ את שבתותיה'. דוק ותמצא שעד עצם היום הזה, בדרך כלל יש התאמה בין ההכרה בריבונותו של רבון העולם על הארץ ושלילת הריבונות האישית, לבין המחויבות להחלת ריבונותנו על כל מרחבי ארץ-ישראל. וכן להיפך, יש התאמה בין כפירה בריבונותו של ריבון העולם, והכרת ריבונותנו האנושית בלבד, לבין התנזרות מהחלת ריבונות זו על כל הארץ. אדם מאמין אינו שולל עקרונית מחויבות זו. לכל היותר הוא טוען שיש צורך להתחשב בשיקולים נוספים. מי שהוא חש עצמו כגר, הוא בעצם תושב, ומי שחש עצמו כתושב - אינו אלא גר...

יחס מיוחד זה אל ארצנו הקדושה הוא המחייב אותנו לשוויון ולצדק בינינו לבין הזרים היושבים עמנו. רק הכרה בריבון העולם, ובקדושת ארצו הנבחרת, היא המסוגלת להביא לשוויון אמתי ולצדק אמתי. כל החיקויים והזיופים של רעיונות הצדק והשוויון של פרשתנו, שהשפיעו רבות על החברה האנושית, לא הצליחו להתפתח כראוי, משום שלא הכירו בבסיס היסודי, שבלעדיו לא ייתכן שוויון וצדק: 'הלוא אב אחד לכולנו, הלוא א-ל אחד בראנו'. רק כשעם ישראל יישם רעיונות אלו בארצו, הם יהיו נחלת המין האנושי כולו. רק מי שמקיים 'יראת מא-להיך', מסיק את המסקנה המתבקשת במילואה: 'וחי אחיך עמך'.